

**ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ“
СТОПАНСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „МЕНИДЖМЪНТ И МАРКЕТИНГ“**

Виктория Павлова Калайджиева

**ИНОВАЦИИ И КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТ
В ИНДУСТРИАЛНИЯ СЕКТОР**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

на дисертационен труд за присъждане на образователната
и научна степен „доктор“ по докторска програма
„Икономика и управление /индустрия/“

Научен ръководител
проф. д-р Рая Мадгерова

Благоевград, 2015

Дисертационният труд съдържа увод, изложение в три глави, заключение и е в обем от 244 стандартни текстови страници. Използвани са 187 литературни източника. В текста са включени 30 таблици и 49 фигури. Към дисертационния труд има 11 приложения в обем от 52 страници, които съдържат 94 таблици.

Авторът на дисертационния труд е докторант в катедра „Мениджмънт и маркетинг“ при Стопански факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски“ – Благоевград.

Защитата на дисертационния труд ще се състои на 24.07.2015 г. от 11,30 часа в зала 1 на Стопанския факултет.

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Актуалност и значимост на темата

Индустриалният сектор има важно значение за развитието на българската икономика. На настоящия етап той функционира при нови пазарни условия, в които поради протичащите процеси на глобализация конкуренцията става все по-остра и интензивна. В новата конкурентна среда бизнесът трябва непрекъснато да генерира нови идеи, за да може във всеки момент да отговаря на интензивните промени. В тези условия водеща роля в поддържането на висока адаптивност на предприятията към бурните изменения в средата имат иновациите и иновационната им дейност. Те имат определящо значение и при осигуряването на икономически растеж.

Именно поради това иновационното развитие е едно от основните направления на политиката на Европейския съюз и се определя като ключов фактор за конкурентоспособността, производителността и устойчивостта. Отчитайки тази голяма роля и значение на иновациите, Националната програма за развитие: „България 2020“ формулира важната цел през 2020 г. страната да бъде „държава с конкурентоспособна икономика“, като един от осемте определени приоритети е подкрепа на иновационните дейности.

Проблемите, свързани с иновациите и конкурентоспособността са обект на вниманието на редица учени. Основите на теорията за иновациите се поставят още през 18 в. от френския просветител Ж. Кондорсе. Принос в нейното развитие имат класиците на икономическата наука А. Смит, Ж. Б. Сей, Д. Рикардо и др. Особено значение в началото на 20 в. и до днес имат постановките на Й. Шумпетер. В съвременната западна научна литература съществени приноси имат идеите на П. Дракър и М. Портър. Тези въпроси се разглеждат и в трудовете на И. Кирцнер, М. Кейсън, Ф. Котлър, В. Р. Shapiro, Р. J. Dolan и J. A. Quelch, Р. Aghion и Р. Howitt, J. Fagerberg, F. Lichtenberg, H., Ulku и др. В разработките на редица български автори проблемът за иновациите също заема централно място - Р. Чобанова, Г. Маринов, И. Георгиев, Ц. Цветков, К. Тодоров, Й. Димитров, М. Славова и др.

Теорията за конкурентоспособността, възникнала като направление на икономическата наука в началото на 80-те години на 20 в., се основава на идеите на А. Смит, Д. Рикардо, М. Вебер, Й. Шумпетер, Фр.

А. фон Хайек и Л. фон Мизес. Тласък в нейното развитие дават трудовете на М. Портър. Тя се обогатява с разработките на М. Fairbanks и S. Lindsay; J., Saraph, P. Benson и R. Schroeder; E. Bruning и L. Lockshin; D. P. Slevin и J. G. Covin и др., както и с теоретичните идеи на редица български автори, като Мл. Велев, Д. Стоянов, Ив. Ангелов, А. Дамянова, Р. Георгиев, Ст. Маринов, М. Рибов, К. Кунев, и др.

Независимо от голямото разнообразие от научни разработки по проблемите на иновациите и конкурентоспособността, интерес от научна и практическа гледна точка представлява изучаването им в тяхната взаимовръзка и по отношение на ролята на иновациите за повишаване на конкурентоспособността – аспект, който не е достатъчно изследван и чието изясняване има съществено значение за развитието на икономическата и управленската практика.

Актуалността и значимостта на дисертационния труд произтичат от следното:

1. Решаващото значение на индустриалния сектор за развитието на националната икономика.
2. Голямото значение на иновациите и конкурентоспособността за икономическия растеж.
3. Водещата роля на иновациите и иновационната дейност за поддържане висока адаптивност на предприятията от индустриалния сектор към динамичните промени в настоящата силно конкурентна среда.
4. Ролята на иновациите и иновационната дейност за повишаване на конкурентоспособността на индустриалния сектор и за изграждане на конкурентоспособна национална икономика.

Цел и задачи на дисертационния труд

Целта на дисертационния труд е да се изследва ролята на иновациите за повишаване на конкурентоспособността на предприятията от индустриалния сектор и да се очертаят насоки и мерки за нарастване на иновационната му активност.

За постигане на целта на изследването са поставени следните **изследователски задачи**:

1. Изследване на теоретико-методологическите основи на иновациите и конкурентоспособността в индустриалния сектор и разкриване на връзката между тях.

2. Анализ и оценка на състоянието на предприятията от индустриалния сектор в България и равнището на иновационната им дейност и конкурентоспособност.

3. Изучаване на ролята на иновациите и иновационната дейност на предприятията от индустриалния сектор в България за повишаване на тяхната конкурентоспособност.

4. Извеждане на проблеми и предлагане на насоки за нарастване на иновационната активност на предприятията от индустриалната сфера в страната като предпоставка за повишаване на неговата конкурентоспособност.

Изследователска теза

Основната научна теза на дисертационното изследване е:

Иновациите имат съществено значение за повишаването на конкурентоспособността на предприятията от индустриалния сектор, поради което е необходимо те да прилагат стратегии на иновационно развитие и нарастване на иновационната активност.

Обект и предмет на изследването

Обект на изследването са проблемите, свързани с иновациите и конкурентоспособността на предприятията от индустриалния сектор в България.

Предмет на изследването е ролята на иновациите за нарастването на конкурентоспособността на индустриалния сектор.

Методи на изследването

За постигане на целите на изследването са използвани методите на описанието, сравнението, анализа и синтеза, групировката, табличен и графичен метод, анкетен метод, методи за разкриване на структурата, динамиката и териториалното разположение на изучаваните явления, методи за установяване на зависимости - регресионен и корелационен анализ.

Основни информационни източници

Теоретична и методологична основа на изследването са фундаменталните положения на теорията за иновациите и конкурентоспособността, представени в трудовете на класиците и на редица съвременни чуждестранни и български автори.

Основните източници на информация включват голям брой научни трудове на български и чуждестранни автори; статистически данни, публикувани от НСИ; аналитични доклади на Министерството на икономиката и енергетиката; аналитични материали на Европейската комисия; европейски и национални стратегически документи; изследвания и разработки на научни институции; резултати от анкетно проучване на мениджъри и собственици на предприятия от индустриалния сектор на територията на Благоевградска област.

Научни уговорки

Настоящото изследване е отграничено по време (2006-2013 г.), място и методология.

Изследването бе съпроводено с някои затруднения, по отношение на:

- ♦ провеждането на анкетното проучване;
- ♦ липсата в научната литература на методика за разкриване на ролята на иновациите за повишаване на конкурентоспособността, което оказва влияние при избора на методически подход на изследването.

2. Структура и съдържание на дисертационния труд

Дисертационният труд съдържа увод, изложение в три глави и заключение. Той е в обем 244 стандартни текстови страници. Използвани са 187 литературни източника. В текста са включени 30 таблици и 49 фигури. Към дисертационния труд има 11 приложения в обем от 52 страници, които съдържат 94 таблици.

Структурата на изложението е следната:

УВОД

Първа глава. Теоретични проблеми на иновациите и иновационната дейност в индустриалния сектор

1. Характеристика на индустриалния сектор и мястото му в икономическата система на обществото
 - 1.1. Същност и особености на индустриалния сектор
 - 1.2. Основни характеристики на предприятията от индустрията
 - 1.2.1. Предприятието – организационна форма за осъществяване на стопанската дейност
 - 1.2.2. Особенности на предприятията от индустриалния сектор
1. Иновации и иновационна дейност в индустриалния сектор
 - 2.1. Теоретични основи на проблема за иновациите и иновационната дейност в индустрията
 - 2.2. Класификации на иновациите в теоретичните концепции
3. Етапи на иновационния процес и подходи при реализирането му в предприятията от индустриалния сектор
 - 3.1. Етапи на иновационния процес
 - 3.2. Подходи при реализацията на иновационния процес в предприятията от индустриалния сектор
4. Иновациите в индустриалния сектор в България в контекста на европейската иновационна политика

Втора глава. Конкурентоспособност на предприятията от индустриалния сектор

1. Основни теоретични постановки за конкурентоспособността
2. Фактори за повишаване на конкурентоспособността
3. Взаимовръзка между иновациите и конкурентоспособността на предприятията от индустриалния сектор

Трета глава. Оценка на ролята на иновациите за повишаване на конкурентоспособността на предприятията от индустриалния сектор

1. Методика на изследването
2. Характеристика на индустриалния сектор в България
3. Оценка на иновационната дейност на индустриалните предприятия в България
4. Влияние на иновациите върху конкурентоспособността на предприятията от индустриалния сектор в България
5. Проблеми и насоки за повишаване на иновационната активност на индустриалните предприятия в България като предпоставка за висока конкурентоспособност

Заклучение

Литература

Списък на таблиците в дисертационния труд

Списък на фигурите в дисертационния труд

Списък на приложенията в дисертационния труд

Приложения

Справка за научните приноси в дисертационния труд

Списък на публикациите по дисертационния труд

II. КРАТКО ИЗЛОЖЕНИЕ НА СЪДЪРЖАНИЕТО НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Първа глава. Теоретични проблеми на иновациите и иновационната дейност в индустриалния сектор

Първа глава на дисертационния труд обхваща теоретико-методологичните въпроси на иновациите и иновационната дейност в индустриалния сектор.

В първия параграф е разгледан индустриалният сектор като част от икономическата система на обществото. На основата на литературния преглед е направен опит за характеризирането му. Подчертано е, че възникването и отрасловата диференциация на индустрията са обусловени от общественото разделение на труда. Разгледани са различни класификации на индустриалните отрасли. Направена е систематизация на видовете индустрия по признаците: използвани ресурси, преобладаваща суровина и произведени стоки, типове производство.

В теоретичен аспект е разгледан въпроса за индустриалните предприятия. Систематизирани са различни определения, които определят многоаспектността на понятието „индустриално предприятие“. Извежда се тезата, че предприятието е сложен производствено-технически и социално-икономически елемент от икономическата система на обществото, основно структурно звено и в този смисъл самостоятелна система, в която се осъществяват технологични процеси, организация на производството, производствени, финансови и социални отношения. Предприятието е разгледано като организационна форма за осъществяване на стопанската дейност в сектора. Разкрити са различни класификации на предприятията от индустриалния сектор, като от гледна точка на темата на дисертационния труд те са диференцирани съобразно степента на иновативност в три групи – иновативни, частично иновативни и неинновативни.

Разгледани са особеностите на индустриалното предприятие, при което особено внимание е отделено на разглеждането му като система и конгломерат от правни, икономически, технически, производствени, социални, управленски и други аспекти. Разглеждането на индустриалното предприятие от гледна точка на системния подход дава възможност да се види по-задълбочено отношението между неговите структурни елементи и между него и заобикалящата го среда, която влияе върху неговото състояние и резултатите от дейността му и налага необходимостта от осигуряването на динамичност и адаптивност към промените в нея, включително и с помощта на различни видове иновации. Отчитането на тези две важни особености дава основание да се направи изводът, че съвкупността от различни аспекти, наличието на различни системи (социална, производствена, икономическа, управленска, правна и др.) и взаимодействието между тях е една от основните предпоставки, важен фактор за ефективна реализация на иновационната дейност на индустриалното предприятие.

Предмет на изследване във **втория параграф** са теоретичните постановки за иновациите и иновационната дейност в индустрията. Направеният литературен преглед дава възможност да се изследва тяхната еволюция. Историческото им развитие очертава разглеждането на иновациите в различни аспекти: като поява на качествено нов продукт, процес или услуга; като техническо понятие; във връзка с

нови научни открития и технологии и по-конкретно като технологично обновление на производството, внедряване на нов тип продукция, използване на нови суровини и др.; като характерен инструмент, използван от предприемачите, свързан с внедряването на нови или съществено усъвършенствани открития и технологии; като краен резултат от внедряването на новите идеи, претворен в нов продукт, услуга или технология; като фактор за формиране на конкурентни предимства, нарастване на конкурентоспособността, икономически растеж и успех на пазара и т.н.

Съществен принос за развитието на теорията за иновациите има тласъка, даден от А. Смит, Ж. Б. Сей, Д. Рикардо и др., които разкриват ролята на иновациите в икономическия процес, но особено значение за формирането ѝ като цялостна и стройна концепция има Й. Шумпетер, считан в научната литература за създател на понятието „иновация“.

През втората половина на 20 век и днес проблемите за иновациите, иновативността и иновационното развитие са важна част от теоретичните изследвания на редица чуждестранни и български учени. Становища по тези въпроси се съдържат в трудовете на И. Кирцнер, М. Кейсън, Ф. Котлър, В. Р. Shapiro, Р. J. Dolan и J. A. Quelch, П. Дракър, М. Портър, У. Прайд и О. Феръл, J. H. Pichler, H. J. Pleitner и K. N. Schmidt и много други. Към българските изследователи следва да бъдат причислени Р. Чобанова, Г. Маринов, Й. Димитров, М. Славова, М. Петров, П. Шапкарев, П. Бодурова и др.

На основата на анализа на теоретичните концепции се издига тезата, че:

- ♦ иновацията е процес, който обхваща всичко, което се случва от началната точка наречена „инвенция“ до крайната точка, каквато е реализацията на продукта/ услугата;
- ♦ тя е икономически и социален термин;
- ♦ иновациите са не само функция, но и предпоставка за развитието на научни, технологични, организационни, управленски, финансови и търговски дейности;
- ♦ съществува диалектическа връзка между предлагането и търсенето на иновации.

Важна част от теоретичното изследване във втория параграф е разглеждането на различните класификации, предложени в литера-

турните източници. Като основополагаща за разбирането на типологията на иновациите е представена класификацията, направена от Й. Шумпетер, според която иновациите се проявяват в пет направления – създаване на ново благо (продукт), неизвестно на потребителите или на нов продукт или на ново качество на същото или друго благо; внедряване на нов неизвестен метод на производство; усвояване на нов пазар; получаване на нов източник на суровини или полуфабрикати; осъществяване на реорганизация на производството.

Представени са и други класификации на чуждестранни и български учени, между които класификациите на А. В. Шабурова¹, С. Homburg и Н. Krohmer², Н. Н. Молчанов и К. Пецольт³, Г. Маринов⁴, К. Палешутски⁵, Й. Радков⁶ и др. Проучването показва, че в повечето класификации в българската и световна икономическа литература иновациите се разглеждат предимно от гледна точка на пазара или предприятието и значително по-малко от гледна точка на потребителя.

На базата на проучването на литературните източници е предложена собствена систематизация на видовете иновации по определени признаци.

Третият параграф на първа глава е посветен на етапите на иновационния процес и подходите при реализирането му в предприятията от индустриалния сектор. Направена е съпоставка между различните виждания в научната литература и е установено, че в много случаи техните виждания са различни в някои детайли, в други случаи се припокриват. Представени са собственото виждане на автора за етапите на иновационния процес (генериране на нови идеи, подбор и оценка на идеите, експериментална реализация на нови идеи, опитно

¹ Шабурова, А. В., Краткий курс лекций по дисциплине: „Экономика отрасли“, Министерство образования Российской Федерации, Сибирская государственная геодезическая академия, Новосибирск, <http://lib.ssga.ru/fulltext/UMK/080502-pdf/>

² Homburg, C., Н. Krohmer, Marketingmanagement, 2, Aufl., Wiesbaden, 2006, p. 6

³ Валдайцев, С. В., Н. Н. Молчанов, К. Пецольт, Малое инновационное предпринимательство, изд. „Проспект, М., 2015

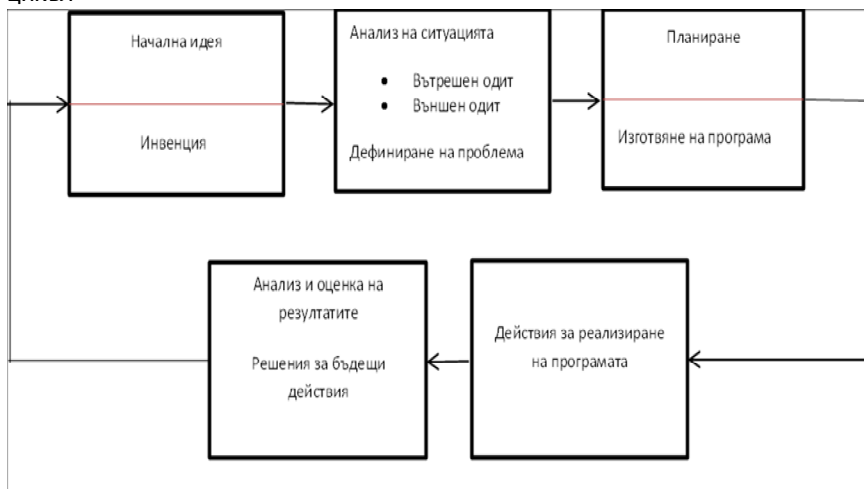
⁴ Маринов, Г., Велев, М., Гераскова, О., Икономика на предприемаческата дейност, С., 2001

⁵ Палешутски, К., Мениджмънт. Опитът на водещите фирми в света, Благоевград, 1993

⁶ Радков, Й., Иновациите. Системният подход и управление на иновационните процеси, Абагар, 2012

производство, масово производство и търговска реализация и потребление) и теоретичен (комуникационен) модел на иновационен цикъл (фиг. 1):

Фигура 1. Теоретичен (комуникационен) модел на иновационен цикъл

В предложения модел на иновационен цикъл всяко иновационно решение се разглежда като проблемна ситуация, която може да бъде индуцирана от външен или вътрешен източник. Направена е характеристика на отделните елементи на този модел.

Разкрити са някои методи за оценка на иновациите, между които се обръща внимание на динамичните методи. Съществено внимание е обърнато на разглеждането на подходите при реализацията на иновационния процес в предприятията от индустриалния сектор в теоретичен аспект. Разкриват се същността и ролята на научния и системен подход. В този смисъл се изтъква, че научният подход означава да се използват не само постиженията на всички частни науки и да се прилагат средства, имащи интердисциплинарен характер, а и да се прилагат необходимите подходи и техники за управление на системните процеси, като се отчитат специфичните особености на обекта. Системният подход предполага не само непрекъснатост във

времето, а опит да се анализира, овладее и регулира сложния комплекс от процеси, който съпътства проектирането и внедряването на иновациите. Неговото прилагане по същество е опит да се изучи многообразието на процесите, да се придобият умения за интеграция на интердисциплинарни знания, с които да се открият и разкрият цялостно характеристиките на обекта и тенденциите за неговото развитие. Същевременно той дава възможност да се установи и влиянието на иновациите върху системата, тъй като всяко нововъведение, разглеждано като резултат от управленско въздействие, променя не само подсистемата, в която е внедрено, а и всички нейни подсистеми, както и онези системи, от които подсистемата е част. Едновременно с посочените подходи, свързани с реализацията на иновационния процес, е направен критичен анализ и са представени същността, специфичните характеристики и приложение и на други подходи, като: матрично-функционалният, йерархично-административният, консултантският и венчърният (предприемачески) подход и др.

В **четвъртия параграф** се извежда проблема за иновациите в индустриалния сектор в България в контекста на европейската иновационна политика. Прегледът на източниците по въпроса показва, че тя претърпява последователни изменения, съответстващи на динамичното развитие на глоболизиращата се икономика и нарастването на конкуренцията, състоянието на европейската и световната икономика и промяната в разбиранията за ролята и значението на иновациите в тези процеси. Като важна цел Европейския съюз издига тясното обвързване на изследванията, образованието и иновациите (т.н. „триъгълник на знанието“), което означава създаване на нови знания чрез изследвания, трансфера им чрез образование и тяхното прилагане чрез иновации.

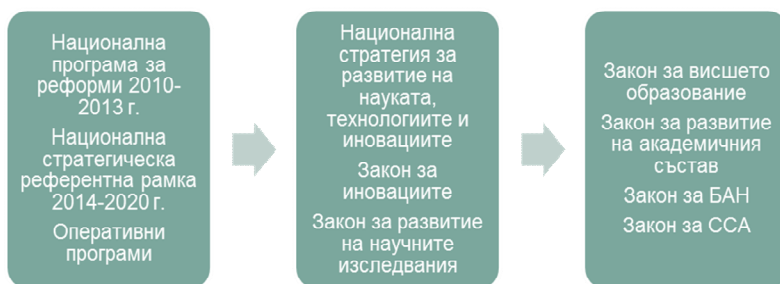
В същия параграф на основата на редица стратегически и програмни документи на ЕК се разкриват основните акценти на европейската политика за иновациите и иновационното развитие:

- глобално ориентиране на европейското висше образование;
- отваряне на пазара за изследователи;
- достъп до технологии и трансфер на научни знания;
- транснационално сътрудничество при осъществяване на изследователска и научна дейност;

- ♦ финансиране и ефективно използване на научно-изследователската структура;
- ♦ насърчаване на МСП, извършващи научно-изследователска и иновационна дейност;
- ♦ цифрова икономика;
- ♦ регионална специализация.

В отговор на Стратегия 2020 на ЕС рамката, определяща националната политика на България в областта на науката, технологиите и иновациите за периода след приемането ѝ е следната (фигура 2.):

Фигура 2. Рамка на националната политика в областта на науката, технологиите и иновациите

Източник: Иновации. Бг. Иновационна политика и секторна конкурентоспособност, изд. Фондация „Приложни изследвания и комуникации, С., 2011, с. 7

Наблюденията и анализите показват, че въпреки наличието на тази рамка, в България съществуват трудности при реализирането на последователна научно-техническа и иновационна политика и липсват трите основни канала, по които може да бъде осъществен технологичния трансфер:

- ♦ от науката към промишлеността;
- ♦ от промишлеността към науката;
- ♦ от промишлеността към промишлеността.

От направения анализ е видно, че България по показателите за иновации е в групата на изоставащите страни. Тя изостава както от средните европейски равнища, така и в световен аспект. Европейският

иновационен индекс (Innovation Union Scoreboard) разкрива, че България през 2012 г. заема предпоследно място от страните от ЕС (Е-27).⁷ Според глобалния иновационен индекс през същата 2012 г. тя е на 42 място между наблюдаваните 142 страни, като през 2013 г. се придвижва напред и заема 41 място от същия брой страни⁸, но и в тази класация заема едно от последните места между страните-членки на ЕС – след нея са само Полша, Румъния и Гърция. Износът на високотехнологични продукти, като процент от износа на промишлени продукти също е изключително нисък – през 2012 г. той възлиза едва на 7,75 % и страната се нарежда на 22 място сред държавите от ЕС.⁹ Като основни причини за това състояние се посочват:

- ♦ Относителният дял от БВП, с който се финансират науката и образованието е твърде далеч от средноевропейските параметри – разходите за научно-изследователска и развойна дейност са едва 0,64% от БВП.

- ♦ Ниските нива на разходи на бизнеса в научни изследвания, като следва да се отчита, че съществуващата правно-нормативна уредба не го стимулира да заделя достатъчно средства за финансиране на НИРД и иновации.

- ♦ Ниската степен на усвояване на средствата от европейските фондове, свързани с подпомагането на иновационните процеси.

- ♦ Малкият относителен дял на завършилите висше образование и на учените в областите естествени, медицински, селскостопански и технически науки, които са важни за иновационната активност.

- ♦ Въпреки нарастването на броя на придобилите докторска степен през последните години нараства значително, той е близо 4 пъти по-нисък от средния за Европа.

- ♦ Малкият брой на заетите в НИРД и изследователска дейност - под 0,5 %.

- ♦ Недостатъчният брой и качество на дейностите, свързани с обучение през целия живот - само около 1 % от населението в активна

⁷ Изследване на предприемачеството и перспективите за развитие на иновациите в МСП, 2012-2013 г., изд. ИАНМСП, С., 2013

⁸ Глобален иновационен индекс, http://bg.theglobaleconomy.com/rankings/GII_Index/

⁹ The Global Innovation Index 2014, http://bg.theglobaleconomy.com/rankings/High_tech_exports_percent_of_manufactured_exports/

възраст между 25 и 64 години участва във форми за непрекъснато обучение.

В резултат от анализа се правят следните изводи:

- ♦ За осигуряване на по-висока степен на усвояване на средствата от европейските фондове следва да се предвидят мерки за координация между различните оперативни програми, свързани с развитието на иновациите.

- ♦ Необходимо е да се подобри административния капацитет за управление на средства от оперативни програми в областта на иновациите, не само на национално, но и на регионално равнище.

- ♦ Освен това трябва да се подобри модела и да се предприемат конкретни мерки за национално съфинансиране на всички инициативи, подкрепяни по Рамковите програми на ЕС. Един сериозен резерв се крие в индивидуалните участници (българските фирми) и тяхната мотивация, способности и компетенции.

- ♦ Без сериозен иновационен мениджмънт, базиран на експертен капацитет и редовен мониторинг на новостите в европейската и българската иновационна политика, българските предприятия ще изостават от съвременните тенденции в развитието на своите отрасли и ще губят конкурентни позиции.

Втора глава. Конкурентоспособност на предприятията от индустриалния сектор

Втора глава е посветена на проблемите на конкурентоспособността на индустриалния сектор. В **първия параграф** се разглеждат основните теоретични постановки за нейната същност и видове. Нарастването на конкурентоспособността се определя като един от основните ефекти от иновационната дейност на предприятията от индустриалния сектор, фактор за реализиране на високи стопански резултати и устойчиво функциониране на бизнеса. Процесите на глобализация и интеграция, изискванията на европейския пазар и изострената конкуренция налагат необходимостта от непрекъснатото повишаване на конкурентоспособността на българските предприятия от индустриалния сектор. В документи на Европейската комисия се предвижда един от приоритетите за развитието на европейската икономика да бъде постигане на устойчив растеж, свързан с

насърчаване на по-конкурентоспособна икономика и с по-ефективно използване на ресурсите.¹⁰

Прегледът на научната литература показва наличието на множество теоретични виждания за конкурентоспособността. Макар и да е ново направление в икономическата теория, основополагащи за формирането на възгледите за нея са идеите на А. Смит, Й. Шумпетер, Фр. Август фон Хайек, Л. фон Мизес, И. Кирцнер и др. Редица автори дават своя принос в изграждането на теорията за конкурентоспособността, но следва преди всичко да се подчертае значението на изследванията и трудовете на М. Портър и особено фундаменталният му труд „Конкурентното предимство на нациите“. В него той представя т.н. „диамант“ на националната конкурентоспособност и за постигане на успех в глобалната икономика, включващ четири детерминанти - източници на конкурентни предимства:

- ♦ факторни условия – човешки, физически, капиталови ресурси и инфраструктура (фактори на производството);
- ♦ условия на търсенето – природата на вътрешното търсене на продукта или услугата на съответната индустрия;
- ♦ свързани и подкрепящи индустрии – наличие или липса в страната на индустрии – доставчици и свързани индустрии, които са конкурентоспособни в международен план;
- ♦ фирмена стратегия, структура и съперничество – условията в страната, предпоставящи начина, по който се създават, организират и управляват компаниите и природата на вътрешното съперничество¹¹.

Във връзка с развитието на теорията за конкурентоспособността следва посочат и други учени - М., Феърбанкс и Ст. Линдзи¹², И. Кирцнер¹³, С. Pratten¹⁴, М. Branham¹⁵, J. Markusen¹⁶, J.

¹⁰ Европа 2020, Стратегия за интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж, Съобщение на Комисията, ЕК, Брюксел, 3.3.2010, COM (2010) 2020 окончателен, <http://www.mi.government.bg>

¹¹ Портър, М., Конкурентното предимство на нациите, изд. „Класика и стил“, С., 2004

¹² Феърбанкс, М., Ст. Линдзи, Да разореш морето: насърчаване на скритите източници на растеж в развиващия се свят, глава 8, НК „Български туристически форум“, С., 2001

¹³ Кирцнер, И., Конкуренция и предприемателство, изд. „Социум“, Челябинск, 2010

Saraph, P. Benson and R. Schroeder¹⁷, D. P. Slevin and J. G. Covin¹⁸ и др. Този проблем заема значително място и в научните публикации на българските учени – Мл. Велев¹⁹, Г. Маринов²⁰, Ив. Ангелов²¹, К. Кунев²², А. Дамянова²³, Р. Георгиев²⁴, М. Рибов²⁵, Й. Дончев²⁶ и др.

Многоаспектността на конкурентоспособността се проявява в разнообразните дефиниции за нея. В научната литература тя се разглежда от различни гледни точки:

- ♦ на макроравнище (национална конкурентоспособност и национални конкурентни предимства) и на микроравнище (конкурентоспособността и конкурентните предимства на предприятието и продукта);
- ♦ като макроикономическо явление, влияещо се от такива променливи, като валутни курсове и лихвени проценти;
- ♦ като проявление на производителността;

¹⁴ Pratten, C., The Competitiveness of Small Firms, Occasional Paper 57, Department of Applied Economics, University of Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1991

¹⁵ Branham, M., Measuring the Components of Competitiveness, Competitive Benchmarking Association, Michael Branham & Cowles Business Media, 1997

¹⁶ Markusen, J., Productivity, Copetitiveness, Trade Performance and Real Income: The Nexus Among Four Concepts, Minister of Supply and Services, Canada, 1992

¹⁷ Saraph, J., Benson, P., R., Schroeder, An Instrument for Measuring the Critical Factors of Quality Management, Decision Sciences, Vol.20, 1989

¹⁸ Slevin, D. P., J. G. Covin, New Ventures and Total Competitiveness: a Conceptual Model, Empirical Results, and Case Study Examples, Frontiers of Entrepreneurship Research 1995, 1995

¹⁹ Велев, Мл. Оценка и анализ на фирмената конкурентоспособност, изд. „Софттрейд“, С., 2004

²⁰ Маринов, Г., Мл. Велев, О. Гераскова, Икономика на предприемаческата дейност, изд. „Информа Интелект“, С., 2001

²¹ Ангелов, Ив., Конкурентоспособността най – голямото предизвикателство пред България в ЕС, Национална конференция, БАН, ИИ, С., 2005

²² Кунев, К., Конкуренция: теоретични аспекти и фирмено поведение, акад. изд. „Ценов“, Свищов, 2001

²³ Дамянова, А., Фирмените стратегии и конкурентоспособността, НК „Международните стандарти за управление – основа за ускорен растеж, конкурентоспособност и инвестиции“, С., 2002

²⁴ Георгиев, Р., Стратегирание и конкурентоспособност, изд. „Принт Медия“, 2013

²⁵ Рибов, М., Конкуренция и конкурентоспособност на туристическия продукт, Унив. изд. „Стопанство“, С., 1997

²⁶ Дончев, Д., Мл. Велев, Й. Димитров, Икономика на предприятието, изд. СИЕЛА, С., 1998

- ♦ формираща се на базата на създаването на по-висока стойност посредством подобряване на производителността, качеството и услугите и чрез нововъведения;

- ♦ като функция на евтината работна ръка;
- ♦ определяща се от наличието на природните ресурси;
- ♦ влияеща се от държавната политика и управленските практики;
- ♦ основана на възможностите, предоставяни от конкурентните предимства;

- ♦ отразяваща способността на съответното стопанство (национално, регионално, отделното предприятие) или продукт да проявява устойчивост на пазара, да бъде адаптивно и гъвкаво към промените на вътрешната и на външната среда;

- ♦ като стремеж към преодоляване силата на въздействието на конкурентите, на тяхната пазарна мощ;

- ♦ свързана с резултативността и ефективността на стопанската дейност;

- ♦ индикатор за състоянието на икономиката и др.

В този параграф са разгледани националната конкурентоспособност, конкурентоспособността на предприятието и на продукта. Изяснен е и въпроса за конкурентните предимства на макро- и микроравнище. Приведени и систематизирани са становищата на различните автори и на основата на критичния подход са разкрити техните положителни и отрицателни страни.

На основата на критичния анализ са направени следните изводи:

- ♦ конкурентоспособността трябва да се свързва както с резултативността и ефективността, така и с начините за тяхното постигане, т.е. с адаптивността и гъвкавостта към промените на вътрешната и на външната среда в дългосрочен план;

- ♦ анализи, изследващи предимствата и способностите, както и възможните заплахи и рискове, задължително трябва да се използват, за да се осигури непрекъсната, устойчива и дългосрочна стратегия и визия за пренастройване дейността на предприятието;

- ♦ управлението на качеството е също важно условие, повишаващо фирмената конкурентоспособност;

- ♦ значение имат и нивото на компетентност на предприемача, адекватната фирмена структура, фирмената култура, качеството на човешкия ресурс и не на последно място - иновативната дейност;
- ♦ от особена важност за конкурентоспособността са традициите, опита и неговия сериозен анализ, анализът на грешките и анализът на риска;
- ♦ конкурентоспособността на продукта (стоката) не трябва да се отделя от конкурентоспособността на предприятието и съставлява неин основен елемент;
- ♦ съществува връзка между конкурентоспособността на продукта и печалбата, която следва да се разглежда като следствие от високата конкурентоспособност;
- ♦ на основата на анализа литературните източници е видно, че конкурентоспособността е многоаспектна категория и при нейното разглеждане не може и не трябва да се откъсват една от друга нейните различните видове, а да се отчита тяхната взаимовръзка и взаимозависимост;
- ♦ конкурентоспособността е икономическа категория, която се основава на равнището на производителност, качеството на продуктите/услугите и иновативността, проявява се посредством конкурентните предимства и влияе върху резултатите и ефективността от дейността на фирмата;
- ♦ конкурентоспособността трябва да се разглежда като управленско-организационен процес, осигуряващ дългосрочен успех, чрез ефективно използване на ресурсите, съобразяване с външната за фирмата среда и непрекъснат самоконтрол;
- ♦ конкурентоспособността има относителен, а не абсолютен характер, защото се определя в сравнение с конкурентите, не е статична, а динамична променяща се величина;
- ♦ задължително за конкурентоспособността е да създава конкурентно предимство;
- ♦ въпросите, свързани с конкурентоспособността трябва да се разглеждат в контекста на икономическите и социално-политически отношения, при това не само на национално, но и на международно равнище;

♦ остаряло е схващането, че конкурентоспособността е противодействие на фирмата на другите пазарни субекти. Редица икономически теории дават основание конкурентоспособността да се схваща и като взаимодействие и споделяне на опит, което в много случаи води до позитиви за всеки един от субектите;

♦ фирмите трябва да имат създадена и реално функционираща система за управление на конкурентоспособността.

Вторият параграф акцентира върху факторите за повишаване на конкурентоспособността. В литературата съществуват много разработки, свързани с този въпрос и е голямо многообразието на направените класификации и категоризации по различни признаци. По тази причина е невъзможно да бъде направена единна, пълна и непротиворечива, призната от всички класификация.

Систематизацията на разглежданите от учените фактори показва наличието на следните класификации:

♦ една част от класификациите на факторите се свързва с теориите за обясняването на конкурентоспособността с качеството, но този подход е едностранчив, тъй като отчита единствено организационно-управленските фактори за повишаване на качеството и не отчита важни условия от типа на ДМА, финансовото състояние, производителността и др.;

♦ други класификации отнасят към факторите за конкурентоспособност както качеството на продукта, така и производителността на труда, разходите за производство, редица технико-икономически, търговски, нормативно-правни и патентно-правни фактори;

♦ в литературата се лансират и ценови и неценови фактори;

♦ производствени фактори, свързани с ролята на ръководството на предприятието в организацията на производствената дейност, използване на потенциала на работниците, планиране на дейностите по качеството, управление на технологичните и работните процеси, оптимално използване на ресурсите;

♦ пазарни фактори, включващи силата на конкуренцията, устойчивост, перспективност и степен на готовност на пазара, патентна чистота и патентна защита на продукта;

♦ фактори, свързани с реализацията на продукцията;

♦ сервизни фактори - равнище на сервизното обслужване;

♦ деление на факторите на вътрешни (свързани с производствената дейност, с организацията на реализационната дейност и сервизното обслужване) и външни (свързани с пазара).

Литературният обзор и анализът дават основание да се направи изводът, че към вътрешните фактори следва да се включат и организационно-управленските, които изискват особено внимание, тъй като са свързани с вземането на стратегически решения и осъществяването на стратегически действия. Те имат обединяващ характер, поради това че концентрират в себе си силата и волята на мениджърския екип на предприятието за обвързване в едно цяло на всички останали фактори, водещи до постигането на тази цел. Особено значим външен за предприятията фактор е държавната политика, изразена в стратегическите решения и конкретните практически действия, обезпечавачи и насърчаващи осъществяването на ефективен иновационен процес в индустриалния сектор, водещ до постигането на висока конкурентоспособност.

В третия параграф на втора глава е направен опит да се изведе и аргументира взаимовръзката между иновациите и конкурентоспособността на предприятията от индустриалния сектор. Прегледът на литературните източници дава основание да се определи, че основание за разбирането за наличие на такава взаимовръзка съществува още в трудовете на класиците на икономическата теория, които доказват, че прилагането на новости в производството води до по-добри пазарни позиции и по-големи печалби.

На съвременния етап значение за разбирането на връзката между двете явления имат главно теоретичните възгледи на М. Портър, които изцяло са насочени в тази посока. Той недвусмислено подчертава, че конкурентоспособността на дадена страна зависи от потенциала на нейната индустрия за иновации и технологично развитие. Този проблем е обект на вниманието и на други автори - J. Kraft и I. Kraftova²⁷, Т. В.

²⁷ Kraft , J., Kraftová , I.: The Support of Technology Development in Imperfect Competition. (Selected Aspects Focused on SMEs in the Czech Republic.) Studia Universitatis Babes Bolyai. Negotia Vol. 54, No. 4, 2009

Солод²⁸, Б. Райзберг²⁹, от българските учени - Д. Дамянов и Бл. Белухова³⁰, Р. Димитрова.³¹

В научните трудове иновациите се разглеждат като инструмент, фактор за повишаването на конкурентоспособността или като неин елемент. При това се отчита ролята на иновациите както за националната, така и за фирмената и продуктовата конкурентоспособност, а също и за формирането на конкурентните предимства. Влиянието на иновациите върху конкурентоспособността се обсъжда и от гледна точка на продукта, конкурентния потенциал и ключовите фактори за успех.

Особено внимание в този параграф се отделя на становището на М. Портър за етапите на формирането на конкурентни предимства на страните в международно отношение³², които също дават възможност да се обоснове връзката между иновациите и конкурентоспособността през призмата на формирането на конкурентни предимства.

Той определя четири етапа – обусловен от фактори; обусловен от инвестиции, обусловен от иновации и обусловен от богатство. Първите три етапа „включват последователно осъвременяване на конкурентните предимства на страната и обикновено се асоциират с прогресивно нарастващо икономическо благосъстояние. Четвъртият е етап на застой и в крайна сметка упадък.“ На третия етап основният двигател на конкурентните предимства са иновациите. Анализът на характеристиките на етапа на иновациите при формирането на конкурентните предимства дава основание да се счита, че той води до постигането на по-висока конкурентоспособност на икономиката на страната и за

²⁸ Солод, Т. В., Конкурентоспособность экономики – основополагающая цель инновационной модернизации, В: Проблемы и перспективы развития инновационно-креативной экономики, Сборник материалов по итогам Третьей международной научно-практической онлайн-конференции, Москва, 27–30 июля 2011 года, Изд. „Креативная экономика“, М., 2011

²⁹ Райзберг, Б., Государственное управление инновационными процессами, Экономист, № 1, 2008

³⁰ Дамянов, Д., Бл. Белухова, Концептуални изисквания на модел за оценка на риска в различните фази на проектиране и производство на иновационни продукти, Научни трудове на Русенския университет, т. 51, серия 5.1., 2012

³¹ Маджерова, Р., Е. Карашранова, В. Кюрова, Е. Ставрова, Р. Димитрова, Проблеми на малкия бизнес, изд. Лангов, Благоевград 2012

³² Портър, М. Конкурентното предимство на нациите, изд. „Класика и стил“, С., 2004

нарастване на националната конкурентоспособност именно на основата на иновационното развитие. В такива условия се създават предпоставките за пълното проявление на онези страни от диаманта на Портър, които водят до интензивен растеж, а именно увеличаване на свързаните и изграждане на взаимоподкрепящи се индустрии в рамките на високоразвита клъстерна икономика и взаимно обогатяване на индустриите, създаване и усъвършенстване на авангардни и специализирани фактори на мястото на базовите традиционни такива, възприемане от страна на предприятията на глобални стратегии, насочени към стимулиране създаването на все по-авангардни фактори, подобряване качеството на вътрешното търсене, насърчаване изграждането на нови бизнеси и други подходи. Този етап способства за засилване на конкурентните предимства и на конкурентоспособността на икономиката и на отделните предприятия и техните продукти, тъй като в него се създават условията за растеж.

Взаимната връзка между двете явления е обект на вниманието и на политиката на Европейската комисия и се разглежда в редица нейни документи, като се вменява задължение на държавите-членки да работят за повишаване на иновационната активност с цел подобряване на конкурентоспособността на икономиката. Иновациите са един от множеството наблюдавани индикатори (над 100) във връзка с определянето на глобалната конкурентоспособност, като се отчита, че те са „важни за стимулирането на икономическия напредък и конкурентоспособността.“³³ В глобалния индекс за конкурентоспособност иновациите се представят с помощта на 8 индикатора - капацитет за иновации, качество на научно-изследователските институции, разходи на фирмите за НИРД, сътрудничество между университетите и индустрията в областта на НИРД, държавни поръчки на съвременни технологични продукти, наличност на учени и инженери, заявки за патент и защита на интелектуалната собственост (последният индикатор „защита на интелектуалната собственост“ участва при изчисляването на индекса в сферата на иновациите с тегло от 50%, а останалите 50% участват в оценката на публичните институции).

³³ Глобален иновационен индекс 2012 г., Глобален растеж чрез иновационно сътрудничество, МИЕТ, Дирекция „Инвестиции, иновации и предприемачество“, отдел „Иновации и предприемачество“, С., 2013, с. 8

Взаимовръзката между иновациите и конкурентоспособността се илюстрира чрез представянето на равнището на конкурентоспособност на България според глобалния индекс за конкурентоспособност и позицията на страната по отношение на индикатор „иновации“ (един от индексите, участващи в определянето на конкурентоспособността) (таблица 1.):

Таблица 1. Равнище на конкурентоспособност на България според глобалния индекс за конкурентоспособност и позиция на страната по отношение на индикатор „иновации“³⁴

Индекс	2011-2012 г.		2012-2013 г.		2013-2014 г.	
	Позиция (от 144 страни)	Стой- ност	Позиция (от 148 страни)	Стой- ност	Позиция (от 148 страни)	Стой- ност
Индекс за конкурен- тоспособ- ност	62	4,3	57	4,3	54	4,37
Иновации	93	2,94	92	2,98	105	2,97

Забележка: Резултат „7“ е най-високата възможна оценка, а „1“ – най-ниската.

Взаимовръзката между иновациите и конкурентоспособността наред с посоченото на основата на литературния преглед се състои и в следното:

1. Всяко нововъведение дава възможност за повишаване на качеството – на продукта, на дейността, което от своя страна е една от предпоставките за нарастване на конкурентоспособността.

³⁴ Иновационна система, България 2013-2014, По резултатите от доклада за глобалната конкурентоспособност, 2013-2014 г., МИЕТ, Дирекция „инвестиции, иновации и предприемачество“, Отдел „иновации и предприемачество“, С., 2013, с. 3-15, http://www.mi.government.bg/files/useruploads/files/innovations/davosinnovationsystembg2013_2014.pdf; Глобален иновационен индекс 2012 г., Глобален растеж чрез иновационно сътрудничество, МИЕТ, Дирекция „Инвестиции, иновации и предприемачество“, отдел „Иновации и предприемачество“, С., 2013, с. 11, <http://www.mi.government.bg>; Алексиев, Я., З. Славова, К. Стайков, България 2013 в международните класации, 87 мерки за икономически растеж, изд. ИПИ, С., 2014, с. 30; 33, http://ime.bg/var/images/BG_mejdunar_klasacii_2013.pdf

2. Нововъведенията в продукти, свързани с нови потребности, способстват за тяхното удовлетворяване, на тази основа привличат нови потребители и разширяват пазарите на предприятието.

3. Нововъведенията в продукти задоволяват определено търсене, продиктувано от измененията в общественото развитие. Търсенето е един от показателите, разкриващ конкурентоспособността. В съответствие с това е необходимо предприятията да проучват търсенето, непрекъснато променящите се потребности и да съобразяват създаването и предлагането на нови продукти с това.

На основата на анализа са направени следните изводи:

1. Предприятията от индустриалния сектор следва да използват иновациите като основен инструмент за повишаване на своята конкурентоспособност и от там на своите стопански резултати.

2. В този процес е особено важно те да разработват и прилагат подходящи за съответния етап от своето развитие стратегии, водещи до интензивното развитие и свързани с нарастването на иновационната активност и иновациите, с които да се способства за укрепване на техните пазарни позиции, за изграждане на устойчиви конкурентни предимства, за увеличаване на пазарите, клиентите и продажбите.

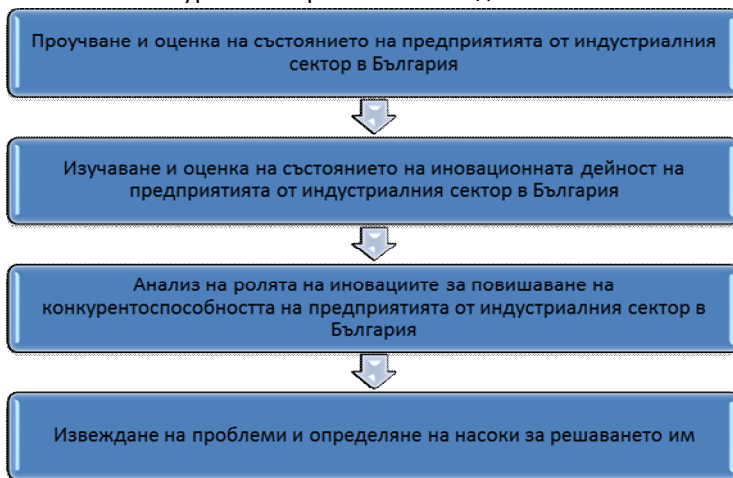
3. За по-доброто използване на иновациите като инструмент за нарастване на конкурентоспособността предприятията от индустриалния сектор следва да използват такива средства, като обединяване в клъстери и реализиране на по-тесни връзки с научно-изследователски институции и университети. По този начин ще се допринесе и за преодоляване на изоставането по тези индикатори, участващи във формирането на индекса за глобална конкурентоспособност и ще се създадат условия за нарастване на техния и националния потенциал в тази област.

Трета глава. Оценка на ролята на иновациите за повишаване на конкурентоспособността на предприятията от индустриалния сектор

Трета глава е с фокус върху практическите аспекти на иновациите и конкурентоспособността. **Първият параграф** представя методиката на изследването. Литературният преглед показва, че съществуват отделни методики за измерване на иновативността и на конкурентоспособността, но липсва методика за оценяване на ролята

на иновациите за повишаване на конкурентоспособността. Този факт създава известна трудност при определянето на подхода за анализ и оценка на въздействието на иновациите върху конкурентоспособността и поставя въпроса за избора на системата от показатели за анализ и оценка на това въздействие. Емпиричното изследване обхваща в комплекс следните направления: статистическо характеризиране на индустриалния сектор в България, характеристика на иновационната дейност на предприятията от сектора и изучаване на ролята на иновациите за повишаване на тяхната конкурентоспособност. В съответствие с формулираните цел и задачи на дисертационния труд се определя следният алгоритъм на изследването (фиг. № 3):

Фигура 3. Алгоритъм на изследването

Изследването се основава на данни за периода от 2006 до 2013 г. Анализите и оценките се базират на официално публикувана информация от Националния статистически институт (НСИ) на Република България и собствено анкетно проучване, при което са анкетирани 126 собственици и мениджъри на индустриални предприятия от Благоевградска област. Обхватът на индустриалния сектор е определен съобразно класификацията на НСИ. Според КИД 2008 в него

се включват³⁵: сектор В – добивна промишленост, сектор С – преработваща промишленост, сектор D – производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива и сектор Е – доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване. Направените обобщения, анализи и изводи във връзка с разглежданите проблеми са на базата на този обхват.

За характеризиране на индустриалния сектор през изучавания период се използват статистически показатели, предоставящи възможност за количествено представяне на състоянието и за установяване на динамиката, структурата, териториалното разположение и тенденциите в развитието на индустриалния сектор в страната и финансово-икономически индикатори за разкриване на финансовото състояние на предприятията от сектора общо, по икономически дейности и според големината на предприятията. Това дава възможност да се очертае във всички аспекти профила на индустриалния сектор. За извършване на анализите се използват следните статистически методи: метод на групировката, табличен и графичен метод, метод на сравнението, определяне на относителни дялове и средни равнища, методи за изучаване на развитие и установяване на равнището на измененията и скоростта на развитието (темпове на прираст), статистическо изучаване на териториално разположение, статистическо изучаване на зависимости (регресионен и корелационен анализ).

Във **втория параграф** на основата на официалната статистическа информация, публикувана от НСИ, се разкрива състоянието на индустриалния сектор в България по отношение на броя на промишлените предприятия общо и по икономически дейности, броя на заетите лица общо и по икономически дейности, регионалното разположение на предприятията от сектора, както и на финансово-икономическите показатели „стойност на дълготрайните материални активи“, „разходи за дейността“, „произведена продукция“, „приходи от дейността“, „оборот“ и „добавена стойност“.

Анализът разкрива, че предприятията от индустриалния сектор заемат 9% от всички предприятия в страната. Най-голям е броят им в преработващата промишленост. През всички години от наблюдавания период те заемат най-висок и сравнително устойчив относителен дял –

³⁵ Бизнес статистика, Многоотраслова статистика, www.nsi.bg

над 90%. Бързо нараства броят на предприятията, свързани с производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и газообразни горива, поради привлекателността на тази икономическа дейност от гледна точка на възможностите ѝ по отношение на пазарите - 205,37% през 2013 спрямо началната година.

В структурата на предприятията от сферата на индустрията преобладават тези от малкия и средния бизнес - над 92%. С най-голям дял са те в секторите „Преработваща промишленост“ и „Производство и разпределение на електрическа и топлинна енергия и на газообразни горива“ – над 98%. Същевременно е необходимо да се има предвид големият относителен дял на микропредприятията, както в дела на малките и средните предприятия (над 70% във всички сектори на индустрията през 2013 г.), така и в общия дял на предприятията от индустрията (над 67% във всички сектори на индустрията през същата година), тъй като те влияят върху облика на целия индустриален сектор и неговата иновационна активност.

През 2013 г. в индустриалните предприятия са заети 30,0% от всички заети лица в нефинансовия сектор. Както в нефинансовия сектор като цяло, така и в предприятията от промишлеността под влияние на кризата се проявява чувствително намаление на броя на заетите лица. Темповете на прираст през 2013 г. спрямо 2008 г. са отрицателни, с изключение на сектор „Доставяне на води, канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване“, в който има минимално увеличение. Най-голям е дялът на заетите лица в преработващата промишленост – 85%.

Териториалното разположение показва, че най-голям дял от всички видове промишленост е съсредоточен в Югозападен район за планиране – по 30% от добивната и преработващата промишленост, 31% от производството и разпределението на електрическа и топлинна енергия и газообразни горива и 35% от „Доставяне на води, канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване“. Най-малки са дяловете на всички видове индустриалните предприятия в Северна България и преди всичко в Северозападен и Северен централен райони за планиране.

Стойността на дълготрайните материални активи е най-висока в преработващата промишленост и в производството и разпределението

на електрическа и топлинна енергия и газообразни горива. Темпът на прираст на величината на дълготрайните материални активи за индустриалния сектор за периода е в размер на 26,9%. Дълготрайните материални активи заемат преобладаващ дял в сектора на малките и средните предприятия. Според нас той се дължи на преобладаващия брой малки и средни предприятия в икономическата система на страната.

Разходите за дейността и приходите от дейността са най-високи в преработващата промишленост, въпреки че се проявяват известни колебания през периода под влияние на световната финансова и икономическа криза. През годините от периода в съответствие с общите изменения в икономическата обстановка се променя и обемът на произведената продукция общо и в отделните икономически дейности от сектора. Темпът на прираст на общия обем на произведената продукция от предприятията от индустриалния сектор през 2013 по отношение на 2008 г. е 8,8%. И по този показател е водеща позицията на преработващата промишленост. След 2009 г. тя отбелязва непрекъснато нарастване на стойността на показателя, което през 2013 г. в сравнение с началната година на периода е в размер на 106,5%.

Анализът на оборота разкрива тенденция на непрекъснатото му повишаване в целия индустриален сектор след преодоляване на проблемите, предизвикани от икономическата криза през 2009 и 2010 г. Темпът на прираст на оборота през 2013 е 7,0% в сравнение с базовата година. Проучването на размера и измененията в добавената стойност също показват обща тенденция към нарастване на нейния обем, като темпът на прираст през 2013 в сравнение с базовата година е 22,2%. Най-високи са величините на оборота и добавената стойност в преработващата промишленост.

На основата на анализа се правят изводите, че: предприятията от индустриалния сектор имат съществена роля в икономическото и социалното развитие; в съвременните условия е наложително реализирането на новаторски идеи за осигуряване на конкурентни предимства и за повишаване на конкурентоспособността им; една част от предприятията от сектора имат необходимия потенциал за осъществяване на новаторство; необходимо е да се увеличава броят на високотехнологичните предприятия, които прилагат високоинтензивни знания.

В **третия параграф** е направена оценка на иновационната дейност на предприятията от индустриалния сектор в България. Анализът и оценката се основават на статистически данни, публикувани от НСИ и на резултатите от проведеното анкетно проучване. На основата на анализа се установява следното:

- ♦ Статистическите данни показват, че делът на иновативните предприятия в страната през целия наблюдаван период от 2006 до 2012 г. (когато са последните публикувани данни) е твърде незначителен (средно за периода техният дял е 24,7%) (табл. 2).

Таблица 2. Дял на иновативните предприятия от индустриалния сектор от общия брой на предприятията в България за периода 2006-2012 г. (%)

Предприятия	2006	2008	2010	2012
Общо	20,2	23,9	27,1	27,4
Индустрия	23,8	29,2	31,1	31,0

Източник: Бизнес статистика, Многоотраслова статистика, НИРД и иновации, НСИ, www.nsi.bg и собствени изчисления

- ♦ Разпределението на предприятията от индустриалния сектор показва, че 21,6 са предприятията с технологични иновации и 18,6% са тези с нетехнологични иновации, като през 2012 спрямо 2010 г. се наблюдава спад в първата група (предприятия с нетехнологични иновации по методиката на НСИ не се наблюдават през 2010 г.).

- ♦ Анализът на данните разкрива непрекъснато намаление на дела на предприятията, реализирали нови за пазара или усъвършенствани продукти, в резултат от което се отчита отрицателен темп на прираст през 2012 спрямо началната година (-40,0%).

Таблица 3. Дял на предприятията, реализирали нови или усъвършенствани продукти, нови за пазара, от общия брой предприятия (%)

Предприятия	2006	2008	2010	2012
Общо	8,3	6,2	5,3	5,3
Индустрия	10,0	7,2	5,8	6,0

Източник: Бизнес статистика, Многоотраслова статистика, НИРД и иновации, НСИ, www.nsi.bg и собствени изчисления

♦ Проявява се тенденция на непрекъснато намаляване на дела на оборота от нови за пазара продукти, както общо за иновативните предприятия (близо 4 пъти през 2012 спрямо 2006 г.), така и за предприятията от индустриалния сектор (в размер на 5 пъти за същия период) (табл. 4).

Таблица 4. Дял на оборота, реализиран от нови или усъвършенствани продукти, нови за пазара, от общия оборот на предприятията (%)

Предприятия	2006	2008	2010	2012
Общо	6,7	7,8	3,9	1,8
Индустрия	11,1	13,1	5,3	2,2

Източник: Бизнес статистика, Многоотраслова статистика, НИРД и иновации, НСИ, www.nsi.bg и собствени изчисления

♦ Не е стабилен и е намаляващ и дялът на оборота, реализиран от нови за предприятията или усъвършенствани продукти (табл. 5).

Таблица 5. Дял на оборота, реализиран от нови или усъвършенствани продукти, нови за предприятието, но не и за пазара, от общия оборот на предприятията (%)

Предприятия	2006	2008	2010	2012
Общо	3,6	6,4	3,7	2,4
Индустрия	2,8	6,0	5,4	3,3

Източник: Бизнес статистика, Многоотраслова статистика, НИРД и иновации, НСИ, www.nsi.bg и собствени изчисления

♦ По показателя „разходи за научно-изследователска и развойна дейност“ се наблюдава значително изоставане в сравнение със средното равнище за ЕС. Дялът на разходите за НИРД на индустриалните предприятия в общия обем на разходите за 2012 г. е 9,6%, а в обема от разходи на сектор „Предприятия“ – 15,8%. Общият обем на разходите на индустриалния сектор се дължи единствено на предприятията от преработващата промишленост. Предприятията от останалите три вида икономически дейности не са реализирали разходи за НИРД през целия период от 2006 до 2012 г. с изключение на тези от добивната промишленост, които през 2007 г. отбелязват незначителен разход от 626 хил. лв. – 0,7% от общите разходи за страната (2,1% от разхода за индустриалните предприятия).

- ♦ Изследването на структурата на разходите за НИРД разкрива, че е значително по-голям дялът на текущите разходи в сравнение с разходите за дълготрайни материални активи, предназначени за научно-изследователска и развойна дейност (12,6 пъти). Това показва, че е необходимо подобряване на структурата на разходите чрез промяна в съотношението между двата вида и по-конкретно повишаване на разходите за придобиване на дълготрайни материални активи като предпоставка за нарастване на интензивността на научно-изследователската и развойна дейност и повишаване на нейната ефективност в индустриалния сектор.

- ♦ Изследването на заетите лица в научно-изследователската и иновационната дейност разкрива, че в България в индустриалния сектор съществува сериозен проблем по отношение на обезпечаването на иновационния процес с необходимия висококвалифициран кадрови състав. В индустриалния сектор този персонал е едва 6,2% от общия брой на заетите лица в научно-изследователска и развойна дейност и е съсредоточен единствено в преработващата промишленост.

Фигура 4. Персонал в индустриалния сектор, зает с научно-изследователска и развойна дейност през периода от 2006 до 2012 г.

Източник: Бизнес статистика, Многоотраслова статистика, НИРД и иновации, НСИ, www.nsi.bg и собствени изчисления

Резултатите от анкетното проучване също дават известна представа за състоянието на иновационната дейност в индустриалния сектор. Те не се различават в основното от официалните статистически данни. На основата на данните от проучването се установява равнището на иновационната активност на индустриалните предприятия.

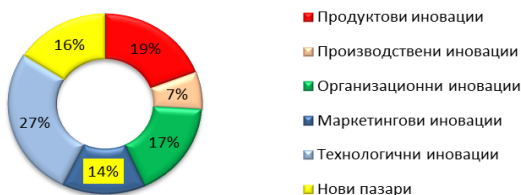
тия в Благоевградска област. Резултатите от проучването разкриват следното състояние на индустриалните предприятия от неговия обхват:

- ♦ По отношение на организационно-управленското осигуряване е установено, че едва 17,4% от проучените предприятия имат приета иновационна стратегия, като предпоставка за повишаване на иновационната активност; в сравнение с това значително по-голям е броят на предприятията, които имат план за иновационното си развитие – 46,0%; организационното обезпечаване на иновационната дейност в някои предприятия се осъществява с помощта на цялостна система за стимулиране на новаторските предложения (43%), а също и чрез отдел за иновации, изследвания и развитие (21%); малка част от предприятията осъществяват сътрудничество в областта на научно-изследователската дейност и иновациите с чуждестранни фирми (11,0%); предприятията, реализирали съвместни проекти с други фирми от бранша са 36,5%, а с фирми от бранш, близък до техния - 23,0%. Значително по-малка е частта на предприятията, имащи такива проекти с технологични центрове (15,9%), консултантски фирми (15,9%) научно-изследователски звена (2,4%).

- ♦ Проучените предприятия в по-голямата си част не разполагат с необходимия висококвалифициран човешки ресурс за осъществяване на иновационна дейност - над 50%.

- ♦ В резултат от това е малък броят на предприятията, осъществили иновации. Техните относителни дялове съобразно вида на иновациите са следните (фиг. 5):

Фигура 5. Разпределение на предприятията според вида на осъществените иновации – 2013 г. - %

Източник: Собствено анкетно проучване и изчисления

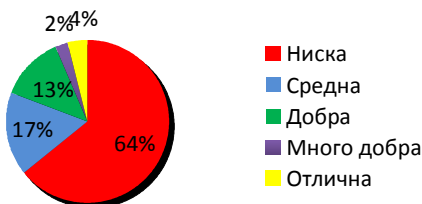
♦ От анкетното проучване е установено, че част от предприятията имат намерение в следващите години да осъществяват различни видове иновации – преди всичко продуктови и технологични.

♦ Анализът на разходите за финансиране на иновационната дейност разкрива, че от общия брой проучени предприятия едва 6,3% изразходват финансови средства за научно-изследователска и развойна дейност. Този нисък дял може да се свърже с липсата на отдел за иновации, изследвания и развитие (при 79,0% от предприятията) и със сравнително невисокия брой на предприятията, реализирали иновации. Едва 1,6% от тях през 2013 г. са направили разходи за изследвания, развитие и иновации в размер над 300 000 лв. Същият е процентът и на реализираните разходи в размер над 50 000 до 100 000 лв. Част от предприятията (2,4%) отчитат разходи за иновации до 20 000 лв.

♦ Предприятията изразходват неголеми финансови средства предимно за обновяване на асортимента на произвежданата продукция (годишно 2,4% от тях заделят между 10 000 и 20 000 лв. и 1,6% - до 5 000 лв.) и за проектиране и реализиране на нови технологични решения (4,8% от тях предвиждат средства в размер до 10 000 лв., 0,8% - между 30 000 и 40 000 лв. и също 0,8% - между 190 000 и 200 000 лв.).

♦ Самооценката на мениджърите и собствениците за равнището на иновативност на предприятията разкрива преобладаващо ниски до добри оценки, докато делът на много добрите и отличните оценки, дадени от тях, е минимален (фиг. 6).

Фигура 6. Оценки на анкетираните мениджъри и собственици за равнището на иновативност на представляваните от тях предприятия

Източник: Собствено анкетно проучване и изчисления

На основата на анализите на официалната статистическа информация и на резултатите от анкетното проучване са направени следните изводи:

1. Твърде малък е броят на предприятията от промишлеността, проявяващи висока иновационна активност.
2. Недостатъчно са продуктовите иновации, което ограничава пазарните възможности и конкурентоспособността на предприятията.
3. В резултат от това намалява драстично дялът на оборота, реализиран от нови или усъвършенствани продукти, като е налице отрицателен прираст.
4. Някои от причините за изоставането на българските индустриални предприятия от средните равнища за Европейския съюз в областта на иновациите са: нисък и намаляващ дял на предприятията с иновационно сътрудничество; незадоволително ниски разходи за дълготрайни материални активи за НИРД; недостиг на висококвалифициран човешки ресурс; слабо развит сектор на високотехнологични производства, който може да „издърпа“ индустрията напред в областта на иновациите; малък брой предприятия със стратегия и план за развитие на иновациите; липса на анализ и оценка на иновационната дейност.

Четвъртият параграф на трета глава е посветен на разкриване на ролята на иновациите за повишаването на конкурентоспособността. За целта са направени анализи за установяване равнището на конкурентоспособност на предприятията, като са използвани статистически данни, публикувани от НСИ и резултатите от анкетното проучване. Направен е опит за разкриване на влиянието на иновациите върху конкурентоспособността чрез използване на статистически методи за установяване на зависимости.

На основата на анализа, разкриващ конкурентоспособността на предприятията от индустриалния сектор се установява следното:

♦ Наблюдаваните от НСИ бизнес тенденции в индустриалния сектор за периода от 2008 до 2014 г. показват влошаване по основни наблюдавани показатели, разкриващи неговото място на пазара – очаквания за износа; конкурентна позиция на вътрешния пазар; конкурентна позиция на пазара в страните от ЕС; конкурентна позиция на пазара извън страните от ЕС. Това влошаване може да се свърже с

негативното влияние на икономическата криза и недостатъчно добрият бизнес климат в промишлеността - общото влошаване на бизнес климата през 2014 г. спрямо началната 2006 г. е в размер на почти 51%³⁶.

- ♦ Между факторите, които затрудняват цялостната дейност на предприятията, включително и иновационната и влияят негативно върху тяхната конкурентоспособност се отнасят недостатъчно търсене от страната и чужбина, конкурентен внос, финансови проблеми, несигурна икономическа среда, нарушено доверие в индустриалния сектор, недостиг на работна сила, на материали и/или оборудване и на енергия.³⁷

- ♦ Резултатите от анкетното проучване показват, че преобладаващият брой от анкетираните мениджъри и предприемачи познават своите конкуренти (68,3% - 86 мениджъри и собственици на бизнес); 42,1% от тях оценяват пазарния дял на предприятията в размер на 20%, според 23,8% пазарният дял е в границите от 21 до 40% и 17,5% дават на пазарния дял по-високи стойности – над 60 до 100%.

- ♦ Във връзка с повишаване на конкурентоспособността на продуктите предприятията прилагат различни стратегии - за 84,1% е водеща стратегията, насочена към високо качество, за 76,2% - стратегията „удовлетворяване на клиентите“, за 23,8% - минимални разходи, за 18,3% - ниски цени и за 15,9% -производство на специализирани продукти.

- ♦ За оценката на конкурентното предимство на новите продукти се използват показателите цена, качество, асортимент, разпознаваемост, лидерска позиция, персонално отношение. Предприятията съчетават в комплекс по няколко конкурентни предимства с цел засилване на конкурентоспособността на своите продукти. Най-висок е дялът на качеството, което може да се определи като основно конкурентно предимство на новите продукти – 76,9%. Заедно с това едни от основните предимства са цената (за 34,1% от фирмите) и асортимента на продуктите (за 26,2% от фирмите).

- ♦ Отношение към оценката на конкурентоспособността на предприятията има и броят на държавите, в които се реализират новите

³⁶ Наблюдение на бизнес тенденциите в промишлеността, НСИ, www.nsi.bg

³⁷ Пак там

продукти, приемането на продукцията на предприятията в други страни. Половината от предприятията не осъществяват износ, от останалите предприятия 40,4% изнасят своята продукция предимно в до 3 държави, а в повече на брой държави изнасят продукцията едва 9,5%. Незначителен е броят на предприятията, изнасящи своя продукция във всички държави от Европейския съюз (2,4%). Това показва, че предприятията нямат необходимата конкурентоспособност за добро представяне на външните пазари.

- ♦ Анализът на клиентите разкрива, че е налице нарастване на техния брой в 57,1% от предприятията, в 26,2% не се наблюдава промяна, а в 11,9% се отбелязва намаление.

- ♦ Потребителското търсене на новите продукти на предприятията се оценява предимно като добро – такава е оценката на 31,7% от анкетираните собственици и мениджъри, според 23,8% от тях то е много добро и според 18,3% е отлично.

- ♦ Оценката на анкетираните собственици и мениджъри за равнището на конкурентоспособност разкрива стремежа на предприятията непрекъснато да полагат усилия за нейното повишаване. Докато през 2009 и 2010 г. преобладава делът на предприятията, имащи средна оценка, през 2011 и 2012 г. са преобладаващи тези с добра оценка, а през 2013 г. – с много добра оценка.

- ♦ На оценката на конкурентоспособността съответстват и финансовите резултати, които непрекъснато се подобряват и за последните две години от периода е преобладаващ дела на собствениците и мениджърите, които дават „много добра“ оценка на този показател - 34,1% от всички анкетирани.

Изследвана е ролята на иновативността за повишаване на конкурентоспособността на основата на разпределението на оценките на анкетираните мениджъри и собственици за дела на иновациите във формирането на конкурентоспособността и чрез установяване на взаимовръзката и силата на връзката между двете явления. От направения анализ на оценките се разкрива, че според 27,8% от анкетираните от 40 до 60% от конкурентоспособността се дължат на иновациите на предприятията. По-нисък е процентът на утвърдителните оценки за останалите интервали – според 24,6% от анкетираните от 20 до 40% от конкурентоспособността се дължат на

иновациите; според 20,6% - от 10 до 20% от нея се определя от иновациите; 15,1% от респондентите считат, че 60-80% се определят от иновациите и 11,9% посочват, че 80-100% от конкурентоспособността зависят от иновациите.

За изследване на взаимовръзката между двете явления са използвани данните от анкетното проучване, разкриващи оценките на мениджърите и собствениците на предприятия за равнищата на иновативност и конкурентоспособност. С помощта на регресионния анализ е направено изследване за наличието на връзка между явленията, при което на база положителната величина на регресионния коефициент е установено, че повишаването на иновативността на предприятията води до нарастване на тяхната конкурентоспособност. Чрез корелационния анализ по аналитичния метод при обикновена единична зависимост е определена силата на връзката между явленията.

Изследването на влиянието на иновациите върху конкурентоспособността с помощта на регресионния и корелационния анализ доказва наличието на връзка между двете явления и зависимост на положителните изменения в конкурентоспособността на базата на нарастването на иновативността. Анализът на резултатите показва, че иновативността не е единствен влияещ фактор за повишаването на конкурентоспособността, но в комплекс с други фактори, които не се изучават в рамките на настоящото изследване, оказва въздействие върху нейното равнище. Този извод се потвърждава и от използвания методически подход за изчисляване на глобалния индекс за конкурентоспособност, в който, както вече беше посочено, иновативността е един от многото участващи елементи (индекси).

В **петия параграф** са изведени някои констатирани проблеми, както и насоки за насърчаване на иновационната активност на предприятията от индустриалния сектор като предпоставка за повишаване на конкурентоспособността им. Една съществена част от проблемите са макроикономически и произтичащи от влиянието на фактори на макросредата, върху които предприятията не могат да оказват влияние.

На първо място състоянието на индустриалния сектор и неговата иновационна дейност се влияят силно от фазата на икономическия цикъл. През наблюдавания период бизнес ситуацията в света, Европа и България е белязана от глобалната финансова и икономическа криза.

За открояване на проблемите на иновациите е направен анализ на състоянието на икономиката на страната в резултат от негативното проявление на кризата, който показва драстичен спад по отношение на основните макроикономически показатели и отраслите на икономиката, включително и в индустрията.

На второ място, освен очевидният процес на деиндустриализация на страната, кризата в индустрията е всъщност основно криза на конкурентоспособността и невъзможността за провеждане на успешни бизнес стратегии, адекватни на конкурентния натиск, което се вижда и от заеманата позиция на България в глобалния индекс за конкурентоспособност. Това се дължи на липсата на разработена от държавата и индустриалните бизнес среди стратегия и политика, които отчитайки акцентите и приоритетите на глобализиращата се европейска и световна икономика, успешно да впишат българската индустрия в индустриите на страните от Европейския съюз и света. Необходима е координация и реално сътрудничество в действията на трите най-важни субекта - държавни институции, индустриални бизнес среди и българската наука и образование.

Във връзка с решаването на проблемите са очертани възможностите и насоките за по-нататъшното развитие на иновационния процес в предприятията от индустриалния сектор България, като предпоставка за повишаване на тяхната конкурентоспособност. Някои от насоките са следните:

1. Привличане на нови стратегически чуждестранни инвеститори и на нови мажоритарни собственици, разполагащи с добър финансов, инвестиционен, иновационен, управленски и пазарен потенциал, осигуряващ висока конкурентоспособност.

2. Увеличаване дела на малките и средни предприятия, които технологично и продуктово да бъдат свързани и кооперирани с по-големи фирми под различни форми на обединение и най-вече в клъстери, което е една от предпоставките за създаване на условия за повишаване на инвестиционното развитие, иновационната активност и на конкурентоспособността и за постепенно преминаване към по-висш етап на развитие.

3. Навлизане все повече във високотехнологични и наукоемки производства, което е предпоставка за нарастване на иновационния

потенциал, повишаване на производителността на труда и съответно на конкурентоспособността, както и за преориентиране на дейността от производства с ниска добавена стойност към такива с по-висока добавена стойност. Засилване на стимулиращата роля на държавата, тъй като преминаването към високотехнологични сектори и поддържането на политика за технологично развитие и иновации ще допринесе за подобряване на отрасловата структура на икономиката, по-висок растеж на базата на интензивните фактори и по-висока национална конкурентоспособност.

4. Засилване ролята на държавата при развитието на секторните стратегии и дефинирането на приоритетните сектори. Необходимо е добро прогнозиране с цел в средносрочен и дългосрочен план държавата, собствениците и мениджмънта, браншовите организации да осъществят съвместно конкретни програми, чиято задача да бъде преодоляване на изоставането по иновативност и конкурентоспособност от индустриите на Европейските държави. Следва да се заложи на уникалност на новосъздаваните продукти, съобразена с географските и климатичните особености, както и традициите и очакваните европейски и световни тенденции и приоритети. Затова създаването на високотехнологични продукти следва да бъде един от основните приоритети на индустриалния сектор във връзка с нарастването на неговата конкурентоспособност.

5. Осъществяване на бързи и съществени промени по отношение на човешките ресурси и управлението им във високотехнологична икономика и индустриален сектор, подготовка на висококвалифицирани кадри за новата икономика, за изследвания и иновации, което повишава ролята на образованието за формиране на компетенции в тази област и на знания, ориентирани към резултатите.

6. Преминаване към по-висок етап на развитие на основата на иновациите и засилване ролята на българската държава в този преход. Поемане от страна на собствениците и персонала на фирмите от индустрията на отговорностите, необходими за осъществяване на непрекъснато подобряване на бизнес средата. Необходимо е създаване на условия за развитие на важните факторни условия за конкурентоспособност, каквито са информационните технологии, науката и технологиите изобщо, образованието, инфраструктурата и логистиката.

7. Засилване на научно-изследователската и развойна дейност и тясно обвързване на нейните резултати с практиката. За целта е необходимо активно да се прилага модела на „тройната спирала“ (Triple Helix), чрез който може да се осигури постигане на тясно обвързване на изследванията, образованието и иновациите, т.е. привеждане в действие на „триъгълника на знанието“ и обединяване усилията на индустриалните и научните общности и правителството в иновационния процес и внедряването на неговите резултати в практиката.

8. Обезпечаване на иновационния процес с достатъчно финансови средства чрез използване на всички възможности за финансиране на този процес - ритмично и адекватно усвояване на средства от Европейски програми за развитие, засилване на ролята на създадените с държавно участие инвестиционен и иновационен фонд за привличане на чуждестранни и български инвеститори, създаване на гаранционен фонд, който да поеме тежестта по осъществяване на инвестиционните и иновационните намерения в индустрията, увеличаване на средствата за финансиране на научно изследователски и научно-приложни проекти, което е една сериозна предпоставка за насърчаване на инвестициите в изследователската дейност на предприятията.

9. Сnižаване на енергийните разходи и постигане на по-добра енергийна ефективност чрез нововъведения в енергоспестяващи технологии. Това може да се постигне чрез изграждане на информационна база от данни, отнасяща се до алтернативни енергийни източници и съвременни технологични решения. И тук особено важна роля играе координацията между субектите, пряко свързани с индустриалното производство.

10. Подобряване на експортната политика в индустрията - анализ на стоковата структура на вноса и износа, оценка на сравнителните предимства на индустрията по групи стоки, оценка на възможностите за увеличаване на износа, анализ на реалните конкурентни предимства на собственото ни производство, оценка на съществуващите пазари и прогнозиране на нови очаквания и пазари.

11. Предприемане на политика на инвестиционно-иновационно развитие в самите предприятия от индустриалния сектор, формиране на вътрешни иновационни механизми, преминаване към стратегии, обезпечавачи растеж и конкурентоспособност на основата на иновации

и способстващи за укрепване на пазарните позиции, изграждане на устойчиви конкурентни предимства, увеличаване на пазарите, клиентите и продажбите. За целта следва да се реализира ефективен иновационен мениджмънт и да се създава необходимата иновационна инфраструктура. Едновременно с това да се използват възможностите за иновационно развитие и нарастване на конкурентоспособността, предоставяни от обединяването в клъстери и реализирането на потесни връзки с научно-изследователски институции и университети.

В **заключението** се обобщават постигнатите резултати и се представят в синтезиран вид основните изводи от изследването на ролята на иновациите за повишаване на конкурентоспособността на предприятията от индустриалния сектор. Очертават се изводи за теоретичното и практическото значение на дисертационния труд.

Разкриването на състоянието на иновационната дейност и конкурентоспособността на предприятията от индустриалния сектор може да бъде отправна точка за вземането на стратегически решения в тази област на различни управленски равнища. Оценката на влиянието на иновационната дейност върху конкурентоспособността на предприятията от индустриалния сектор в страната определя необходимостта от по-активна насърчителна политика и приоритетно стимулиране на иновативните предприятия и на базираните на високи технологии.

III. СПРАВКА ЗА ПРИНОСИТЕ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. На основата на систематизирането и обобщаването на съществуващите теоретичните постановки е направена характеристика на индустриалния сектор, обоснована е ролята му в икономическата система на обществото и са изведени особеностите на неговите предприятия, като е подчертана ролята на системния подход за тяхното ефективно функциониране и нарастване на иновационната им активност.

2. Направено е обобщение и систематизация и са дообогатени научните възгледи за иновациите на предприятията от индустриалния сектор. На основата на изследването на научните достижения са изведени основни теоретични възгледи за тяхната същност, класификации, етапи на иновационния процес и подходи при реализирането му в индустриалния сектор. Обоснован е проблема за иновациите в индустриалния сектор в България в контекста на европейската иновационна политика.

3. Разгледани са в теоретичен аспект проблеми на конкурентоспособността на предприятията от индустриалния сектор и е обоснована теоретически и на базата на конкретни статистически данни взаимовръзката между иновациите и конкурентоспособността в предприятията от индустриалния сектор.

4. На основата на официални статистически данни и резултати от анкетно проучване с помощта на разработената за изследването методика е анализирано и оценено влиянието на иновациите и иновационната дейност върху конкурентоспособността на предприятията от индустриалния сектор и са изведени насоки за нарастването на иновационната им активност.

IV. СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Калайджиева, В., Иновации и конкурентно предимство на фирмата, сп. Икономика и управление, бр. 2, 2014
2. Калайджиева, В., Анализ на иновационната активност на предприятията от индустриалния сектор в България, сп. Икономика и управление, бр. 2, 2013
3. Калайджиева, В., Методика за анализ и оценка на иновационната дейност на предприятията, сп. Икономика и управление, бр. 4, 2012